

Problemi indijsko-kineske granice i karakteristike spornih područja

(Prilog geopolitičkom poznavanju državnih granica)

Radovan Pavić

U posljednjih nekoliko godina indijsko-kineska granica (u tekstu dalje IK granica) izaziva stalni interes i predstavlja jedan od uzroka postojećih napetosti između dvije najveće i stanovništvom najbrojnije nerazvijene azijske države.

Jasno je da su pravi uzroci nerazumijevanja daleko dublji i značajniji od samih graničnih pitanja, koja se najčešće odnose na posve bezvrijedne prostore, u kojima akcije zainteresiranih država ostaju drugoj strani ponekad posve nepoznate i kroz niz godina.¹⁾ Sve to ukazuje da svijest o stvarnoj pripadnosti spornih graničnih područja jednoj ili drugoj državi jedva i postoji, a interesi se javljaju tek onda kada se granična pitanja mogu iskoristiti kao dio širih političkih odnosa.

U ocjenjivanju IK granice i geopolitičkoj karakterizaciji spornih područja potrebno je prije svega voditi računa o neprihvatljivosti evropskog načina mišljenja kad se radi o azijskim specifičnostima, posebnim uvjetima prirodne sredine i naročito gospodarskoj nerazvijenosti.

Evropski način gledanja određen je postojanjem jedne društvene i ekonomske razvijene sredine, u prirodnim uvjetima koji su lakše savladivi, gdje su nepovoljni ekstremi vrlo rijetki, i s religioznim odnosima koji se danas više ne ubrajaju u važne probleme evropskog života. Evropski način mišljenja pretpostavlja razvijen saobraćaj, intenzivnu razmjenu materijalnih i kulturnih dobara i uopće organizaciju života osnovanu na međusobnoj povezanosti — bitna razlika prema saobraćajno slabo povezanoj Aziji s prostorima kojima je izolacija često jedna od najvažnijih karakteristika. Odijeljenost obale i unutrašnjosti naročita je osobina južne Azije; između NW Irana (Tabriz) i DR Vijetnama (Hanoi) ne postoji na nekoliko hiljada km udaljenosti niti jedna željeznička veza prema unutrašnjosti kontinenta, dok se najveći broj »cesta« može svesti samo na neodređeni naziv saobraćajnih pravaca, koji su tek djelomično prohodni za motorna vozila, a u nekim godišnjim dobima zatvoreni za svaki saobraćaj uopće.

IK granica nalazi se u prostoru izvanredno osjetljivog geopolitičkog položaja, čija je osjetljivost značajna i bez obzira na postojanje graničnih sporova — između Afganistana i Butana stvorena je jedna od najvažnijih zona svjetskih tamponskih država. Osjetljivost kontakta velikih graničnih država ili prekomorskih sila ovdje je starijeg datuma, ali je isto značenje zadržano i danas. Zanimljivo je da sporna područja južno od MacMahonove linije

1) U doba postojanja kolonijalne Indije pokušaj Britanaca da prodru u planinski prostor između nizine Assama i tzv. Mac Mahonove linije ostali su zapravo nepoznati i u Prvoj Kini i u Tibetu. Isto tako je današnja Indija tek nakon nekoliko godina otkrila (sic!) da Kina gradi cestu preko njezinog teritorija na visoravni Aksai Chin.

imaju istu širinu i slične ekonomsko-geografske karakteristike kao Nepal, Sikkim ili Butan. To naročito ukazuje na značenje ove tamponske zone — djelomično su sporna područja upravo ona gdje ne dostaje izolaciona uloga malih država, a ostvareni su direktni kontakti velikih cjelina. Postojanje teritorijalnih sporova i direktnih sukoba, kao i mogućnosti njihovog proširenja ovdje su naročito značajni, budući da se radi o državama čija je vanjsko-politička orijentacija bitno različita, a koje zajedno uključuju oko 1.200.000.000 stanovnika.

Osjetljivost i geopolitičko značenje granične zone naročito potencira njezin položaj u prostoru tzv. »rimlanda« — rubnog prstena primorskih zemalja²⁾ koje od Islanda do Japana okružuju najveću kontinentalnu masu na svijetu. Rimland je kontaktno područje tradicionalnih sukoba kontinentalnih i maritimskih sila — preko rimlanda težila je Rusija da dopre na toplo more, dok su druge velike sile prodirale od obala prema unutrašnjost.³⁾ U posljednjih stotinu godina, tj. od američkog građanskog rata, svi važniji svjetski sukobi dešavali su se upravo u zoni rimlanda.

I u poslijeratnom razdoblju rimland je uključen u svjetske globalne koncepcije i u velikoj se mjeri poklapa sa teritorijalnim širenjem Atlantskog, Cento i Seato pakta. Sukobi u Karoji i Vijetnamu također su značajni po svom položaju i rimlandu i s karakterističnim kontinentalnim, odnosno prekomorskim savezništva.

Iako se sporna područja na koje pretendira Kina ne nalaze samo uz indijsku granicu, značajan je da su sukobi najizrazitiji upravo tamo gdje po prirodno-geografskim karakteristikama kineska granica ima izrazito izolaciono značenje — u ostalim pristupačnijim, prohodnijim i gospodarski značajnijim spornim dijelovima kineske granice nije dolazilo do oružanih sukoba. I ova osobina utazuje da sukob s Indijom ima prvostveno karakter umjetno izazvanog spora. Pored navedenog, noćavanja rasporeda blokovskih zemalja članica vojno-političkih saveza Zapada, koji definiraju pojam okruženja »heartlanda«⁴⁾, upućuje na jednu zanimljivu osobinu. Uz izuzetak Burme, s kojom je pitanje granica riješeno, sukob je usredotočen na Indiju, jedinu značajnu zemlju vaublokovske orijentacije u ovom prostoru, dok takvih sukoba nema s Pakistanom ili Laosom, koji su prozapadnjački orijentirani. Ovo okruženje NR Kine i Sovjetskog Saveza jedan je od najvažnijih teritorijalnih aspekata globalnih koncepcija u strategiji Zapada. Kod toga, međutim, ne treba zaboraviti da su Pakistan, Iran i Turska u posljednjih nekoliko godina poboljšali svoje odnose sa Sovjetskim Savezom (Pakistan i s NR Kinom), a da Tajland, glavni američki saveznik u južnoj i jugoistočnoj Aziji, nema većeg utjecaja u ovom dijelu svijeta.

OPĆE KARAKTERISTIKE INDIJSKO-KINESKE GRANICE

Granice općenite predstavljaju linije ili zone koje odjeljuju prostore različitih osobina — pri tome je za državne granice naročito značajno da odjeljuju dva posebna suvereniteta. Granice su tokom historije nebrojeno puta izazivale sukobe i tvorenja — posebno je značajna njihova osobina da su neobično pogodno i za umjetno izazivanje sporova. Suvremene su državne granice predstavljene linijama koje na terenu, međutim, vrlo često nisu uopće demarkirane — pogotovo to vrijedi za IK granicu. Sama se granična linija ovdje nalazi u prostoru koji je izvanredno rijetko naseljen i gospodarski posve nevaloriziran. To znači da povećanje granice u ovakvim uvjetima ne mora izazivati nikakve sukobe, budući da je granica starija od intenzivnijeg naseljavanja stanovništva koje joj se prilagođava — očit je antecedentni karakter postojeće granice.

2) Razumljivo je da te primorske zemlje nemaju uvijek i pomorsko značenje.

3) Još je H. J. T. Palmerston (1784—1865) isticao mogućnost sukoba indijskih sipoja i Kozacka negdje u unutrašnjosti Azije.

4) Pojam »heartlanda« ili »srca zemlje« označava najveću kontinentalnu masu na svijetu, koja se prostorno približno poklapa s teritorijom SSSR-a, NR Mongolije i Prave Kine. I u današnjim uvjetima raketnog rata »heartland« je još uvijek najbolje branjena strateška tvrđava svijeta. Pojam heartlanda uveli su Britanci početkom ovog stoljeća, predviđajući da će se ovdje razviti nove svjetske sile.

Indija i Kina danas insistiraju na svojim linijskim granicama. Međutim, stvarna je postojeća situacija sasvim različita -- mala naseljenost i teška prohodnost gornjih krajeva upućuje zapravo na postojanje široke granične zone, u kojoj možemo naći sve najvažnije osobine jedne terra-e nullius: nedostatak stanovništva, interesa i stvarne kontrole najvažnije su osobine ove granične zone.⁵⁾ Općenito se smatra da je planinski reljef vrlo pogodna osobina za povlačenje granice. Tome doprinose njegova teža pristupačnost, manja naseljenost i upućuje izolacioni karakter, ali stvarno povlačenje granične linije nailazi često na teško rješive probleme: nemoguće je uvijek poštovati princip razvođa ili najvišeg planinskog bila. Između Indije i Kine princip razvođa kao granice može se primijeniti samo u detaljima, budući da najvažniji tokovi (Tsangpo, Sutlej i Ind) izvire u Tibetu a utječu u niskom prostoru supkontinenta. Od insistiranja na tzv. »prirodnim granicama« opravdaniji su kompleksni kriteriji u kojima su naročite značajni etnički i ekonomski momenti.

Reljef kao granica ima još jedan bitan nedostatak -- često su planinski prostori zbog svoje veličine i posebnih uvjeta prirodne sredine i unatoč manjem broju stanovnika izrazite geografske religiozne i kulturne individualnosti koje imaju sve uvjete da predstavljaju jedinstvenu cjelinu umjesto da budu podijeljeni na različite dijelove razvođem ili najvišim planinskim bilom, koji se kriterij može opravdati zbog njegovog prirodno-determinističkog sadržaja. Upravo ovu osobinu nalazimo u prostoru IK granice, tj. u NEFI.⁶⁾

Mala vrijednost⁷⁾ spornih graničnih krajeva negirala bi potrebu svake ocjene njihovog značenja. Pored toga ta je ocjena i teška jer su današnje granice u mnogome rezultat naslijeđenih prilika iz prošlosti koje uključuju rezultate ekspanzionističke politike i neazijskih sila. Današnje postojanje i stabilizacija država indijskog subkontinenta u dijelovima planinskog okvira više je rezultat nekadašnje britanske kolonijalne politike, nego li vlastitog indijsko-pakistanskog nacionalnog razvoja. Tokom svoje historije indijski je potkontinent uvijek primač i pretapao stanovništvo iz okolnog planinskog okvira; osvajanja i imigracije gorštaka uvijek su bila upućena prema dolini Gangesa i Brahmaputre. Jedna od rijetkih iznimki je prodor hinduskih Gurka u Nepal tokom XVIII st. Tek iza širenja i učvršćenja britanske vlasti u Indiji prodire se i u ravnina planinska područja. Ali to je sada rezultat samo stranih neazijskih kolonijalnih interesa, a ne posljedica vlastitog nacionalnog razvoja.

Indijski se kontinent po svojim geografskim osobinama⁸⁾ poklapa s velikim nizinama Inda, Gangesa i Brahmaputre i s visoravni Dečan. Upravo u tom prostoru nalazimo sve njegove najvažnije socijalne, kulturne i ekonomsko-geografske karakteristike, dok je planinski okvir bitno drugačijih osobina. Iz otga i rezultira mogućnost sukoba u graničnim planinskim područjima na koja protendiraju okolne planinske državne cjeline, Pakistansko-afganistanske sukobe oko nomadskih Patana potencira teritorijalna proširenost Pakistana u rubne planinske dijelove Kolumbijstana, koji osim u religiji očito nemaju sličnosti ni zajedničkih interesa s prostorom indijskog supkontinenta. Slične su osobine i u Ladaku, -- u oblasti Ari, Sikkimu i u NEFI -- prostorima postojećih ili potencijalnih sporova. Definisani indijskog pot-

5) Stvarna kontrola zadovoljavala bi načelo efektivnosti, ali je ona najčešće ograničena samo na pojedine izolirane tačke, što je prvenstveno diktirano reljefnim uvjetima. Međutim u izuzetno nepovoljnim i nepristupačnim životnim sredinama načelo efektivnosti može biti udovoljeno ako su kontrola i pravni poredak trajno zasnovani i samo na nekim ključnim tačkama.

6) »NEFA« (North eastern frontier agency) je područje između Mac Mahonove linije i assamskog teraja, koji predstavlja prašumsku močvarnu zonu s izolacionom funkcijom između nizine i himalajskog masiva.

7) Veliko i odlučno ekonomsko i strateško značenje može imati samo sektor u Ladaku zbog kineske ceste koja koristi ovdje jedino nize i relativno prohodnije dijelove koji povezuju Lasu i dolinu Tsang poa s Tarimskom zavalom.

8) Geografske osobine znače povezani kompleks prirodnih i društvenih faktora koji karakterizira neki konkretni prostor zemljine površine. Geografske osobine krivo je svoditi samo na faktore prirodne sredine budući one imaju daleko složenije značenje koje uključuje i društveno ekonomske aspekte.

kontinenta uglavnom do planinskog masiva dobro ilustrira i primjer Burme — ona se nalazi preko visokog planinskog razvoda koje odjeljuje porječje Iravadija. Već je 1937. god. Burma otejepljena od Indije, a današnja pakistansko-burmanska granica ne izaziva sukobe. Isto tako ne izazivaju probleme niti granice s Nepalom i Butanom, što ponovo potvrđuje navedenu konstataciju po kojoj se indijski supkontinent širi uglavnom samo do okolnog visokoplaninskog okvira. Osim u slučaju Burme i tamponskih država stabilnost ne postoji ni na jednom drugom graničnom dijelu indijskog potkontinenta.

Strateške prednosti graničnih područja vrlo su različite za Indiju ili Kinu. Velika udaljenost Tibeta od životnih centara Prave Kine ispoljava nedostatke i prednosti — očite su teškoće snabdijevanja, pogotovo u uvjetima izvanredno skupog i slabo razvijenog avionskog saobraćaja, dok su problemi naseljenosti i ovdje slični onima kao i uz druge kineske granice — granična područja su po prirodi stvari dosta osjetljiva, a u slučaju Kine su najčešće neobično rijetko naseljena i to s nekineskim stanovništvom, koje je uvijek pokazivalo tendencije za samostalnim političkim životom (Tibet). Ali su zato neke prednosti vrlo izrazite: lakše je provesti aklimatizaciju trupa za ratišta koja se nalaze na preko 4 000 m visine, velika je mogućnost povlačenja, a neprijateljskim akcijama nisu izloženi vitalni dijelovi državnog teritorija.

S druge strane neke su prednosti i nedostaci značajni i za Indiju. Zbog blizine izgledalo bi da je snabdijevanje znatno olakšano, ali su reljefne i uopće prirodne karakteristike takve da avionski saobraćaj predstavlja često jedinu mogućnost snabdijevanja. Pri tome je vrlo teška aklimatizacija trupa iz jedne vlažne i tople monsunske sredine na niske temperature i razrijeđenost zraka u visinama od 4 000 do oko 5 000 m. Poseban je nedostatak relativna blizina spornih područja gusto naseljenim i vitalnim dijelovima države u dolini Inda. Mogućnost beskrajnog povlačenja i rasipanja neprijateljskih snaga, koje se moraju braniti i s izuzetno nepovoljnim prirodnim uvjetima, ovdje ne postoji kao u Tibetu; prodorom iz planinskog masiva prema jugu vrlo brzo se ulazi u pitomija i plodnija niska porječja i vitalne dijelove državnog teritorija. Himalajski masiv ima za Kinu izrazito obrambeno značenje, dok za Indiju može predstavljati faktor opasnosti.

PRIRODNO-GEOGRAFSKE OSOBINE GRANIČNE ZONE

Poznavanje prirodnih osobina, važnog faktora za vođenje rata i u okviru strategije i taktike, izaziva velik interes u vojnoj geografiji i vojnim naukama uopće.

U području IK granice sve se karakteristike prirodne sredine mogu kratko svesti na definiciju ekstremne surovosti reljefa i klime koji isključuju upotrebu masovnih armija, kontinuiranost operacija i mogućnost stalnog zauzimanja i kontrole većih teritorija. Do danas upravo ove ratne operacije vođene na visini od oko 3 do 5 000 m predstavljaju najviša poprišta ratnih sukoba uopće — pri tome ne treba zaboraviti da i samo osvajanje planinskih vrhunaca od 4 do 5 000 m predstavlja već pravi planinsko-alpinstički podvig.

Razrijeđenost atmosfere i s tim u vezi ograničene fizičke sposobnosti armija ovdje su bitna karakteristika; isto tako sezona monsunskih kiša ograničava mogućnost operacija na, istina, suši, ali ujedno svježim i hladnim dio godine često vječnim snijegom s temperaturama znatno ispod 0°C (često i —40°C) i s vjetrovima brzine i od 130 km na sat. U prostorima bez snijega ogoljenost stjenovite podloge u uvjetima intenzivne regelacije stvara debeli sloj prašine, koji otežava rad motora, oružja, kamera i ostalih instrumenata; za vrijeme jakih vjetrova kretanje uopće nije moguće. Shvaćajući svaku od navedenih osobina u svom ekstremno nepovoljnom intenzitetu, razumljivo je da se protivničke armije u himalajskom prostoru često više bore za savladavanje i održanje u nepovoljnoj životnoj sredini, negoli međusobno.

Najpovoljnije doba za ratne operacije je ono prije ili poslije monsunskih vjetrova i kiša. Zanimljivo je da je i kineska kampanja 1962. god. počela u listopadu, dakle na kraju monsunskog razdoblja, u kojem inače na Hima-

laji padne nekoliko tisuća mm padalina. Himalaje su planinski masiv dužine bar 2 500 i širine barem 300 km. U nižim dijelovima surovost i neprohodnost pojačavaju šume, u višim strmina i ledenjaci dugi više desetaka km; visina prijevoja iznosi 4 500 do 5 500 m.⁹⁾

Razumljivo je da se u ovakvim reljefnim uvjetima vojne operacije mogu ograničavati samo na birane položaje — glavni interesi su usmjereni na kontrolu klanaca i planinskih sela.

NASELJENOST I EKONOMSKO ZNAČENJE GRANIČNOG PROSTORA

Osobine stanovništva svakako su jedan od najvažnijih kriterija za povlačenje granica. Pri tome gustoća stanovništva ovdje odgovara onim uobičajenim karakteristikama koje nalazimo u graničnim prostorima; zbog manje izraženih interesa i slabije gospodarske razvijenosti, kao i čestog usrućavanja u lociranju važnih industrijskih objekata uz granice koje su više izložene a manje sigurne, smanjuje se i relativna gustoća stanovništva idući sve bliže graničnoj liniji. Razumljivo da je jednu od bitnih uloga u tome odigrao i reljef.

Indijsko-kinesko granično područje i subhimalajske nizine predstavljaju jedan od najizrazitijih svjetskih kontrasta jedne ponekad ekstremno naseljene ekumene i planinskog prostora koji ne samo da je vrlo slabo naseljena subekumena nego najčešće predstavlja i prava područja anekumene. U svijetu ima vrlo malo ili čak posve nedostaju primjeri takvih izrazitih kontrasta u relativnoj gustoći naseljenosti na profilu tako male dužine. Jasno je da je ovakav raspored stanovništva u strateško-obrambenom smislu, posebno za Indiju, naročito nepovoljan. U svakom slučaju gušća naseljenost, jača ekonomska valorizacija i s tim u vezi razvijenija svijest o životnom značenju nekog kraja bitno doprinose osjećaju potrebe otpora i obrane. Teže je to očekivati onda kada se radi o dalekim, pustim i bezvrijednim teritorijima u kojima često ne samo da nema nikakve efektivne državne vlasti nego i o kojima kroz nekoliko godina ne postoje ni nikakve informacije.

Slične osobine nalazimo i na tibetskoj strani granice, ali bez spomenutih kontrasta u gustoći naseljenosti. Reljefne karakteristike očito imaju za Kinu povoljnije strateško značenje: granica koja u priličnoj mjeri respektira razvođa i sjeverne više planinske grebene usmjerava prema Indiji i njenim nizinama niz otvorenih dolina; zbog toga su prodori prema jugu znatno lakši, a mogu biti i mnogo efikasniji, budući da najkraćim putevima direktno vode u vitalne dijelove države.

Strateško značenje granične zore može za Kinu biti prilično veliko. Ovdje je ostvaren direktni kontakt sa rimlandom, a preko visokih planinskih barijera (u Tarimskoj zavali) nalaze se neki vitalni centri kineske vojne i atomske industrije, koji su na ove nazaštićenije položaje svojevrsnog kineskog »heartlanda« dislocirani u vrijeme i poslije korejskog rata. Posebno veliko strateško značenje ima cesta Čamdo — Lasa — Gartok — Rudog — Jarkend, kao i odvojak za Sikkim; upravo o njoj najviše ovisi pristup graničnim područjima.

Kontrast nizinske ekumene i planinskih sub- i anekumena dobro se vidi iz nekoliko podataka: u niskim prostorima Gr (relativna gustoća) iznosi i nekoliko stotina, dok je u planinskoj graničnoj zoni uvijek ispod 25, naravno uz iznimke gušće oazne naseljenosti u Kašmiru ili Nepalu.

Ali pored gustoće stanovništva značajnije su etničke i religiozne razlike. Svoje stanovništvo Indija je primala iz planinskog okvira — prodori Arijevac i Mongola bili su pri tome najvažniji. Indija je pretopila različite imigracije, a zadržane su razlike prema stanovništvu planinskog okvira. Etnički, religiozno i jezično ono je srodnije današnjem stanovništvu Tibeta negoli Indije. Posebno su značajne religiozne razlike, u čemu hinduske ili islamske nizine (ali uz planinski Kašmir i Iummu), jako kontrastiraju prema lamaističkom (budističkom) planinskom okviru, koji je tom osobinom više povezan s Tibetom i gdje su teokratske tendencije bile uvijek naročito izrazite. I ovdje

9) Za usporedbu donosimo visinu Mont Blanca (4810 m), najvišeg vrhunca Evrope.

u ovom rubnom planinskom okviru, religija je slično kao i u slučaju islama na Bliskom Istoku¹⁰⁾ formirala određene saobraćajne pravce koji su služili hodočasništvu, a ujedno su postali i relativno značajni trgovački putevi. Svi su ovi saobraćajni pravci bili uvijek usmjereni prema Tibetu i njegovim samostanskim centrima. Navedeno ukazuje da je gravitacija stanovništva, određena ovdje prvenstvenom religioznom dominantnom, upućena prema Tibetu, pa je razumljiv zaključak da su historijski utvrđivane granice više rezultat nekadanjeg odnosa snaga, nego li postojećih vlastitih društvenih karakteristika.

Raspored religija utjecan je i reljefom — postoji određeno poklapanje između reljefnih i religioznih cjelina. Naročito se to dobro uočava u Nepal, gdje su niži prostori, koji su zapravo dio gangeske nizine, pretežno hinduski, a oni viši isto tako pretežno ili izrazito lamaistički.

Osim rijetkih saobraćajnica sa zaista malim intenzitetom trgovačkog prometa ekonomsko značenje graničnog prostora je izvanredno malo. Himalaje nisu bogate rudnim sirovinama, a rijetka nalazišta (npr. bakra u Sikkimu), ako bi i mogla predstavljati neku vrijednost, teško da se uopće i mogu eksploatirati zbog neobično teških saobraćajnih prilika. Uz druge nedostatke isto to vrijedi i za eksploataciju šuma na padinama Himalaje. Katarstvo vrlo često uopće i ne postoji, i donekle je značajnije samo stočarstvo, manje po svom intenzitetu, a više po stočarskim krctanjima, koja u potrazi za pašom vrlo često ne respektiraju postojeću granicu — kod lokalnog stanovništva ponekad uopće i ne postoji svijest o »prelasku« granice, i sve do umjetno izazvanih sporova to nikada nije bio problem u međudržavnim odnosima.

Jedini veći interes može Indija ispoljavati za korištenje vode himalajskih pritoka. Budući da razvođe nije uvijek poštovano, neki od njih dolaze iz Tibeta. Međutim ta činjenica ne može predstavljati problem bez obzira i na vrlo loše međudržavne odnose, budući da u Tibetu Kina nema ni interesa, a niti ekonomskih mogućnosti za zahvaćanje uzvodnih tokova i ometanje natapanja u Indiji.

SAOBRAĆAJNE OSOBINE PLANINSKOG OKVIRA

Iako na planinskom okviru indijskog subkontinenta postoji niz prijevoja među kojima su neki i izuzetno male visine (Khyber 1 030 m), iako su karavanske veze odavna održavane u više pravaca, jedna od najvažnijih karakteristika ovog prostora je njegova izoliranost prema ostalom kontinentalnom dijelu Azije. Za razliku od Anda, u Himalajama i Tibetu nije nikada postojala jedna toliko jaka i razvijena državna organizacija koja bi ostvarila bolju cestovnu mrežu, niti su u Himalajama postojale izrazitije oaze gušće naseljenosti. Ne samo da je broj prijevoja vrlo malen, a njihova prohodnost ograničena, već je značajno da se u azijskoj unutrašnjosti oni ne nastavljaju ni na kakvu suvremenu cestovnu mrežu, nego na samo izuzetno mali broj tradicionalnih karavanskih pravaca. Postojeću situaciju u najnovije vrijeme, samo donekle, mijenjaju novoizgrađene ceste u Vanjskoj Kini, kojih, barem prema poznatim podacima, nema više od tri ili četiri.

Broj automobilskih puteva izvanredno je malen (svega četiri) a njihova je propusna moć neznatna. Historijski najveće značenje imao je pravac Delhi — Lahore — Peshawar — Khyber — Kabul — Samarkand, koji je Britancima otvarao put u Afganistan, kontaktnu i tamponsku zonu prema potencijalnoj ruskoj interesnoj sferi. Za razliku od ovog historijskog, najnoviji saobraćajni pravac otvoren tek iz formiranja Republike Indije i NR Kine povezuje dolinu Gangesa preko Siliguria, Gantoka, prijevoja Tang La (4 638 m), Jlepha (4 386 m) i Gyangtse-a sa Lasom. Ovo je danas daleko najvažniji saobraćajni pravac između Indije i Kine. On prelazi granice Sikkima, koji je dolinom Tiste duboko prodro u himalajski masiv. Geopolitičko značenje ovog pravca danas je svakako najveće — upravo su ovdje važni životni dijelovi Indije (srednja dolina Ganga i zaleđe Kalkute) najviše otvoreni prema prostoru

10) Na Bliskom Istoku islam je formirao četiri saobraćajna pravca. Oni imaju ne samo religiozno nego i trgovačko značenje, koje je djelomično zadržano i danas. To su pravci iz Egipta, s Levanta, Iraka i Južne Arabije — svi upućeni u Meku.

Lasa, životnom središtu Tibeta, budući da je ovdje Sikkimom prekinuta nepalsko-butanska tamponska zona i postoje direktni indijsko-kineski granični kontakti. Ova prohodnost Sikkima i naročito reljefna otvorenost jugu, kao i blizina inicijativnim centrima u blizini Ganga doprinose razumijevanju njegove političke nesamostalnosti. Pri tome treba se podsjetiti da su Nepal i Butan, saobraćajne daleke izoliraniji a prirodno-geografski neuporedivo bolje zaštićeni najvišim planinskim dijelom Himaloja i močvarnim terajem, u većoj mjeri sačuvali svoju samostalnost.

Pored toga ovdje je i oblik indijskog državnog teritorija vrlo nepovoljan još u jednom slučaju — između Nepala i Istočnog Pakistana sužen je na svega oko 39 km, tako da samo taj uski prolaz povezuje dolinu Ganga s Assamom. Toji ostaje vrlo dalek i izoliran. Upravo se iz Sikkima najlakše može otcijepiti Assam. To bi uputilo Indiju same na tranzit preko teritorija Istočnog Pakistana, osobina koja je dosta nepovoljna ako se zna da između Indije i Pakistana penekad nedostaje međusebnog razumijevanja.

Posebno značenje za savladivanje himalajskog lanca i naročito privlačenje tamponskih država ima novoprobijena cesta Katmandu — Lasa (iz 1965. god.), koju su izgradili Kinezi — do tada su jedine postojeće veze upućivale Nepal prema Indiji. Smjer nove ceste ima izrazito geopolitičko značenje koje na još jednoj tački može dovesti Kinu iznad životnih centara u dolini Ganga. Ovaj smjer je i u skladu s novim i povoljnim nepalsko-kineskim političkim odnosima, a znači i oživljavanje ekonomskih i religioznih veza između Nepala i Tibeta, što službena Kina vrlo rado prikazuje kao nastavak tradicije, ukazujući i time na izrazitije i zajedničke posebnosti visokoplaninskih cjelina, bitno različitih od niske Indije.

Od ostalih prijevoza samo ih još nekoliko ima relativno veće značenje. Prijevodi u Karakorumu i Kuenlunu (Karakorum prijevoj, 5 575 m) povezuju gorova poriječja Inda i Tsangpoa s najzapadnijim dijelovima Kine, u kojima se danas nalaze neke od njezinih najvažnijih strateških industrija — njihova lokacija izrazito je geopolitička po svom značaju, budući da je reljef Kuenluna, Hindukuša i Karakoruma još uvijek najbolja prirodna zaštita prema jugu, dok ista ulogu u odnosu prema Pacifiku imaju ogromne udaljenosti.

Prijevoj Shipki (4 695 m) između Gartoka i Šimle, istina, otvara Indiji put za danas glavnu tibetsku cestu, ali su udaljenosti do životnih centara Tibeta u prostoru Lasa — Šigatse — Gyangtse suviše velika a da bi mogle izazvati bilo kakav interes pored već postojeće bliže sikkimske ceste. Nekoliko prijevoza postoji i u Nepal, ali je njihovo značenje opalo s izgradnjom ceste Katmandu — Lasa, koja je u značajnoj mjeri izvršila koncentraciju prometa. Posebno je značajno da na istočnom sektoru granice (u NEFI) važniji prijevozi gotovo posve nedostaju, kako je ovdje u NEFI Indija upravo najbliža Pravoj Kibi, historijske veze, kao i današnje, bile su baš ovuda najslabije.

Relativno malo značenje ovih prijevoza vidljivo je najbolje i po tome što sporna područja nisu upravo na njih precizirana, iako su oni vrlo često isključive tačke čija kontrola ne samo da može jedino imati smisla nego je najčešće, zbog okolnih ekstreme sirovosti, jedino i moguća. Saobraćajna povezanost Indije i Tibeta i ovoja s Kinom, osim spomenutog sikkimskog pravca, ne samo da ne upućuje jače Tibet prema Indiji nego se niti ne nastavlja na tradiciju jače saobraćajne povezanosti — Staro Kinesko »Carstvo sredine« zahvaljujući taj naslov upravo osobinama svoje izoliranosti.

Tek poslije stvaranja NR Kine izgradnja nove saobraćajne mreže usmjerena je prema W ili NW — prema a) prostorima koji su strateški najsigurniji (Džungarija, Sinkjang), b) prostorima koje treba što jače povezati uz Pravu Kinu (Tibet) ili c) prirodnim prijateljima, što naravno ne mora biti u skladu s kasnijom kineskom politikom (SSSR). Navedeno pokazuje da su najvažniji kineski interesi u najnovije doba očito bili usmjereni prema Zapadu, a da je direktna cestovna povezanost od sjevera prema jugu između Tibeta i Kine,

11) »Les nouvelles voies de Communication vers le sud.« (Articles et documents), No 1462/1963, p. 5—7).

12) P. Dž. Nelnu: »Otkriće Indije« (»Rad«, Beograd, 1952, str. 197—198).

osim u slučaju sikkimskog pravca, posve izostala. Smjer E—W imaju i stari historijski putevi: od Lančona polazile su ceste svile, koje danas prati željeznička pruga, do željezničkog sistema u Sovjetskoj Centralnoj Aziji. Južnije za prodor i povezivanje Tibeta trebalo je najprije doprijeti do Lase.

U prostoru Tibeta postoje danas samo četiri važnija cestovna pravca, od kojih samo jedan može biti značajan za Indiju — to je pravac od Lase za Kašgar. »Najjušća« cestovna mreža¹¹⁾ razvila se svakako oko Lase. Zajedno sa Šigatscom, gdje počinje odvojak za Kalmandu, i Gyantscom, gdje se odvaja pravac za Sikkim, Lasa predstavlja najvažnije raskršće u Tibetu i uopće njegov najvažniji i relativno pitomiji i naseljeniji prostor.

Nova postojeća cestovna mreža ne osniva se ni na kakvoj značajnijoj tradiciji, i ta osobina ukazuje da historijska povezanost nije bila izrazita, pogotovo ne između Tibeta i Indije. Jače su veze ostvarile civilizacije doline Inda s Iranom, Mezopotamijom, Samarkandom i Baharom — intenzivnije historijske veze išle su prema zapadu i sjeverozapadu, a ne prema Tibetu ili Sikangu. To je i razumljivo jer Tibet nije nikada predstavljao jače kulturno ili ekonomsko žarište, a uvjeti prirodne sredine su mu vrlo nepovoljni. Istina je, doduše, da je budizam zblžilo Indiju i Kinu, ali su veze preko centralnih i istočnih Himalaja ipak bile više ograničene na hodočaća i misionarstvo, negoli na ekonomsku povezanost. Nehrū¹²⁾ spominje uvoz svile iz Kine, ali je i ona dolazila prekomorskim putem. I u svojim vojničkim prodorima interesi Kine bili su usmjereni prema zapadu — npr. u doba dinastije Tang (618—907. god.) Kina se širi daleko na zapad, uključujući Kansu, Tarinsku zavalu (sa Kašgarom i Jarkendom i Hotjenom) i Gilgit na Indu; približavanje indijskom supkontinentu izvršeno je zaobilaznim putem, koji je izbjegao Tibet a pogotovo prelazni prostor Sibanga i Jimana, gdje se i danas nalaze neki od najteže pristupačnih i najmanje poznatih dijelova svijeta.

Novoeste u zapadnoj Kini treba da povežu ovu tzv. »Vanjsku Kinu« s »Pravom Kinom«. Cesta Čengtu—Lasa, dužine preko 2000 km, počela se graditi odmah iza prodora Kine u Tibet. Građeno je u izvanredno teškim uvjetima i na visinama od oko 4000 m, često i iznad granice vječnog snijega. Prelazi 14 planinskih grebena i 12 velikih tokova među kojima su Mekong, Saluen i drugi. Posebne teškoće gradnji činile su niske temperature, lavine, soliflukcije i potresi, kao i gerilski napadi plemena Khamba.

2) Cesta Šiang—Lasa također je duga preko 2000 km. Prelazi visoke platee često prekrivene močvarama ili živim pljeskama.

3) Između Lase, dolinom Tsangpa, sasvim na jugu prolazi glavna tibetska saobraćajnica — u Rudogu ona se sastaje s gore spomenutom cestom i nastavlja preko visoravni Aksai Chin za Kašgar u Tarinskoj zavali.

Navedeno ukazuje da današnja saobraćajna mreža zapadne Kine uopće ne vodi računa o povezanosti s Indijom i njezinim graničnim područjima, što je razumljivi rezultat pomanjkanja odgovarajućeg interesa. Taj interes mogla bi izazvati samo tri faktora: potreba strateškog osiguranja prema indijskoj granici, ekonomska valorizacija graničnog prostora ili razvoj trgovačkih veza s Indijom. Međutim, ni jedan od navedenih faktora ne može imati gotovo nikakvo značenje — vojnički se Kina ne može osjećati ugroženom od Indije, za intenzivnije gospedarsko iskorištavanje ne postoje uvjeti, a trgovačke veze očito je lakše održavati pomorskim putevima.

KARAKTERISTIKE I ZNAČENJE SPORNIH PODRUČJA

11. KAPITEL

Prvih nekoliko godina iza formiranja Republike Indije i NR Kine prošlo je u znaku vrlo povoljnih međudržavnih odnosa. To ilustrira i zajedničko formuliranje načina »Panch Šila« (»Pet načina miroljubive koegzistencije«)¹³⁾ iz 1954. god. Svrjednja i povoljni odnosi između ove dvije države znatno su otažavali mogućnosti neakolonijalizma u Aziji i smanjivali potencijalne napetosti i geopolitičku osjetljivost ove kontaktno zone rimlanda.

13) To su principi 1) uzajamnog poštovanja teritorijalnog integriteta i suvereniteta, 2) uzdržavanje od agresije, 3) uzajamno penješanje u unutrašnja pitanja, 4) jednakost i uzajamno poštovanje, 5) miroljubiva koegzistencija.

Raspored spornih područja vrlo je karakterističan i ponovo upućuje na zaključak o umjetnom karakteru spora (osim u Ladaku), čiji pravi uzroci i svrha zapravo nemaju veze s graničnim pitanjima, barem što se tiče kineske politike. Kina je uspješno regulirala i fiksirala svoje granice s Pakistanom, Nepalom, Afganistanom (1961. i 1963) pa čak i sa Burmom, gdje je priznala i MacMahonovu liniju, kojoj se inače u slučaju kada je primijenjena na Indiju odriče svaka opravdanost.

Sporna područja uz EK granicu, dugu između Burme i Pakistana oko 1000 km, ne nalaze se duž čitave granične linije, nego samo u tri sektora — to su NEFA, Ari i Ladak. Kina ima, doduše, znatne teritorijalne zahtjeve i prema Sovjetskom Savezu i NR Mongoliji — počevši od potocijskih zahtjeva pripajanjem ove posljednje, kao i za dijelovima sovjetskog tihooceanskog primorja i prostoru Sovjetske Centralne Azije (oko Balkaškog jezera), ali su oružani sukobi uslijedili jedino uz indijsku granicu.

Najveće sporno područje je ono u NEFI — ovdje Kina zahtijeva oko 90 000 km², što je zaista površinom neznatni teritorij, pogotovo kad se ima u vidu da je ekonomski male ili nikakve vrijednosti, a strateški može imati očito samo ofanzivno značenje — osobina koju bi svaka država vrlo nerado praznala u svojoj vanjskoj politici.

Manji je sporni teritorij u Ladaku — on iznosi svega oko 20 000 km² ali je njegovo značenje neuporedivo veće zbog strateške ceste Gartok — Yarkent. Najmanje je sporni teritorij u oblasti Ari, koji se u suštini odnosi samo na niz značajnih tačaka, tj. planinskih prijevoja. Izvanredno mala površina spornih područja na koja pretendira Kina i na kojima je broj stanovnika neznatan ili su ona posve nezaseljena jasno upućuju da se uzroci sukoba ne nalaze u objektivnim karakteristikama granične zone, nego su dio širih političkih koncepcija.

KARAKTERISTIKE OBLASTI NEFA. Područje NEFA je općenito najmanje poznat i najteže pristupačan granični kraj. Današnja nastojanja pojedinih država da se i stvarno što više približe svojim državnim granicama, tj. da gospodarski iskorištavaju i ta rubna područja, prihvatljiva su i razumljiva, i u skladu s težnjom ekonomske valorizacije čitavog državnog teritorija, pa i onog uz granicu, budući da su u doba raketnog rata svi dijelovi države zapravo podjednako osjetljivi. Mnoge zemlje danas šire svoj životni prostor prodorom u potencijalne vrijedne rubna granična područja. Ali ovo ne može vrijediti za Kinu, pogotovo ne u području NEFA koje ne pruža gotovo nikakvih potencijalnih gospodarskih mogućnosti.

Naročito u dva navrata mogla su granična pitanja u NEFI izazvati veći interes — prvi puta na konferenciji između Tibeta, Kine i Vel. Britanije u Simli 1914. god., kada je povučena spomenuta MacMahonova linija, i drugi put sporazumom o trgovini i prometu između Indije i Tibeta koji su sklopile NR Kina i Republika Indija 1954. god., i kojim je ova posljednja priznala Tibet kao dio Kine i odrekla se svojih, iz doba britanske vladavine naslijeđenih eksteritorijalnih prava. Kina poriče pravnu valjanost zaključaka iz Simle, ali nije nikada ništa učinila da spriječi Vel. Britaniju i Indiju da one, makar povremeno i na barem samo nekim tačkama, vrše stvarnu kontrolu. Isto tako ni 1954. god. pitanje granične linije koju u NEFI Indija identificira s MacMahonovom linijom nije izazivalo nikakav problem.

Pitanje razgraničenja ne izaziva nikakve teškoće sve dak se vodi računa samo o cjelovitih oblastima u graničnom kraju — Tibet je tradicionalno priznat dio Kine, a Assam indijskog potkontinenta. Za razliku od spornih dijelova na zapadu, granica u NEFI utvrđena je i ugovorom i nema samo karakter tradicionalne (reliktna) i običajne granice. Kina, koja nije prihvatila dokumente iz Simle, smatra MacMahonovu liniju nepravednom i rezultatom samo britanskih ekspanzionističkih težnji. Međutim Vel. Britaniji je više bilo stalo do toga da spriječi širenje Rusije u Tibet negoli da se samo stabilizira u tom prostoru. 1907. god. petrogradskom konvencijom između Vel. Britanije i Rusije uzdržavaju se obje zemlje od intervencije i širenja utjecaja u Tibetu, gdje priznaju kineske interese. Ovakva je britanska politika podržavanja prava Kine u odnosu na Tibet bila u suglasnosti s težnjom održanja ravnoteže sila u Aziji — nije se smjelo dozvoliti Rusiji da se proširi na račun Kine.

Potencijalna mogućnost kineskog prodora prema Assamu predstavlja za Indiju značajnu opasnost — već je spomenuto da je upravo ovaj dio najodjeljeniji i komunikacijski najslabije povezan s ostalim državnim teritorijem Indije. Današnja slaba povezanost Assama i sporne oblasti NEFA i njihova nekadanja velika izoliranost od ostale Indije nisu novija osobina — Assam nije čak niti za Mogula bio podvrgnut indijskoj vlasti, a tek 1824. god. oduzeli su ga Britanci od burmanskih osvajača. U Assamu se nalazi jedna od svjetski važnih proizvodnih područja čaja, u Gauhatiju i Digboiju su važne rafinerije, u ovom je prostoru iskhediće cesta za Barmu.

Dužina sporne MacMahonove linije iznosi gotovo 1 000 km i sa širinom od oko 110 km. Kao državnu granicu moguće bi bilo prihvatiti dvije različite linije — MacMahonovu liniju ili realističnu prašumsku zonu teraja u podnožju, po značajnu izrazito izolacionih karakteristika. Među ove dvije linije nalazi se sporno područje. I jedna i druga zainteresirana strana traže potvrdu svojih stavova i u prirodno-geografskim inventaru i u historijskim ili uopće socijalnim karakteristikama. I za Indiju i za Kinu značajni su principi jedinstvenosti prirodno-geografskih cjelina — za Indiju je važna jedinstvenost poriječja, a ta je osigurana MacMahonovom linijom kao granicom koja u velikoj mjeri respektira razvođe. S druge strane, Kina više odgovara princip jedinstvenosti planinskih masiva, po kojem treba da joj pripadne čitav ovaj prostor sve do teraja u podnožju. Po čitavom nizu osobina teraj zaista ima uvjeta da služi kao osnova za povlačenje granice — to je teško prohodan prašumski i zabačen kraj, nepristupačan i sirov, ekonomski bezvrijedan, od kojeg počinju više himalajske padine, gdje naravno opada gustoća stanovništva, koje je, iako različito i od assamskog i tibetskog, ovom posljednjem ipak mnogo sličnije.

Ali karakteristike stanovništva ipak ne mogu doprinijeti razjašnjenju postojeće situacije. Uobičajeni raspored, po kojem su niži dijelovi hinduski a viši lamaistički, ovdje nedostaje, budući da u ovom području postoje samo religije. O složenosti etničkih prilika vodila je računa i MacMahonova linija, zbog čega granica ponekad ide i južnije od razvođa, respektirajući tako plemensku pripadnost stanovništva, koje je na taj način djelomično ostalo i s tibetske strane granice.

Neadekvatnost navedenih kriterija upućuje da se, barem za Indiju, historijska prava mogu najbolje koristiti u opravdanju jedne ili druge lokacije granične linije.

Prostor između MacMahonove linije i teraja bio je dugo vremena zapravo terra nullius. Plemena koja su nastavala ovaj prostor odbijala su veze s Tibetom i s britanskom Indijom. Ni jedan ni drugu stranu nije ovdje vršila stvarnu kontrolu, ali je povezanost s britanskom Indijom bila ipak izrazitija. Indija polazi od činjenice da je granica u NEFI i formalno određena ugovorom u Simli između Vel. Britanije, Tibeta i Kine, od kojih je svaka strana imala podjednaki status i ugovorni kapacitet — vrijedi to dakle i za Tibet.¹⁵⁾ Indija smatra da MacMahonova linija potvrđuje prirodnu (razvođe), tradicionalnu i etničku granicu Tibeta, i da ona već dugo vrši jurisdikciju u toj oblasti. Za razliku Kina perče praven valjanost konvencije u Simli, budući da njezin predstavnik ne samo da je odbio da potpiše konvenciju već je i izjavio da Kina neće prihvatiti nikakav dokument koji bi potpisali Vel. Britanija i Tibet. Kina također ističe da Vel. Britanije nije mogla voditi pregovore s Tibetom budući da je on bio vezan uz Kinu, a jer je i ona sama bila ograničena sporazumom s Rusijom iz 1907. god., po kome neće ulaziti u pregovore s Tibetom, osim putem posredništva Kine.¹⁵⁾

Jasnoći situacije ne doprinosi niti kriterij stvarnog vršenja vlasti u spornom području. Ipak treba odmah istaknuti da nema dokaza da je Kina vršila ma kakve administrativne akte u ovoj oblasti. S druge strane Britanci su imali, istina, i češće i nešto jače veze s lokalnim poglavcima, ali je karakter te povezanosti zaista daleko od toga da bi se moglo govoriti o uspostavljanju

15) Indija smatra irrelevantnim što Kina nije prihvatila konvenciju s obzirom na samostalnu ugovorni kapacitet Tibeta, koji je već ranije samostalno zaključivao ugovore s Ladakom i Kašmirom 1842. i Nepalom 1856. god., a čija ponovnažnost nije nikada dovedena u pitanje.

stvarne kontrole u spornom području. Tek 1944. god. počinje uspostavljanje stvarne rodovne administracije južno od MacMahonove linije, a Republika Indija je tek unatrag nekoliko posljednjih godina uspostavila u tom prostoru stalnu i jaču vojnu i administrativnu vlast i počela ga uključivati u planove razvoja.

Čitavo XIX st. pa sve do konferencije u Simli može se okarakterizirati samo kao niz ne uvijek uspješnih pokušaja za pacifikacijom sporne oblasti i sklapanjem bar nekih političkih veza. Britanci su samo u izvjesnoj mjeri učvrstili svoju vlast tek poslije 15 velikih vojnih poduhvata između 1832. i 1860. god. Nekoliko ugovora koji slijede ove ekspedicije daju Britancima samo neka prava, i samo u nekim određenim slučajevima. Ponekad su Britanci plaćali himalajskim poveljnicima darbine za svoje plantaže čaja — nastavak je po kojoj je nekada i stanovništvo Assama plaćalo određene namete. Ali bez obzira na pojedine ugovore britanska je stvarna kontrola bila minimalna i ograničavala se samo na kaznene ekspedicije. 1911. god. bila je u ovom području masakrirana jedna britanska ekspedicija¹⁶), poslije koje se jednim vojnim kaznenim pohodom uspostavlja tekom 1912, 1913. i 1914. jača britanska kontrola. 1921. god. proveden je čak i djelomični cenzus.

Kroz čitavo XIX st. akcije Britanaca u ovoj oblasti nisu vjerojatno u pravoj Kini bile nihi poznate, ili barem nisu mogle izazivati nikakav interes. Tek nakon britanske vojne ekspedicije u Lasu 1904. god.¹⁷) Kina je shvatila značenje ovog prostora za sigurnost jugoistočne granice Tibeta i ispoljila jači interes, ali je ta nastojanja prekinula revolucija 1911. god., nakon čega sve do 1951. god. Prava Kina nije mogla u ovom području poduzimati nikakve akcije, budući da je praktički bila sasvim potisnuta iz Tibeta.

Za potvrdu svojih teza Britanci navele niz zapisa koji granicu postavljaju na visoki himalajski greben — takvi su zapisi putnika iz XVIII i XIX st., djelo »Politička geografija doline Assam« iz XVII st. i dr. Svoja prava na sporno područje deriviraju Britanci i Indija na još jedan, i to posredan način — dugi niz godina imali su pogranične policijske snage duž MacMahonove linije, iz čega bi se mogao izvući zaključak da su stvarnu vlast vršili i u području južno od sporne granice.

Vrlo složene prilike u oblasti NEFA mogu se uglavnom svesti na suprotnosti s jedne strane MacMahonove linije osnovane na historijskom pravu i nekim prirodnim osobinama, i na međunarodnom ugovoru, čiju je prihvatljivost moguće i poricati, i s druge strane etničkih i geografskih karakteristika koje graničnu liniju pomiču u planinsko područje. Ali zbog svoje relativne beznačajnosti sve ovo nisu razlozi zbog kojih bi ova granica morala ugrožavati mir u ovom dijelu svijeta, iako to po teoriji tzv. »malih ratova«, koji su sve mnogobrojniji, češći, i koji se javljaju u sve više dijelova svijeta, ne bi bilo ništa neobično. Promatrajući donekle analognu situaciju u zoni Nepal — Sikkim — Butan, čisto se nameće misao da bi postojanje jedne posebne tamponske zone uključilo ovdje postojeće napetosti, iako ne treba zaboraviti da je značenje tamponskog okvira oko indijskog supkontinenta danas svačako opala. Nekada su Indija i Burma bile daleko bolje okružene i izolirane tamponskim državama od ostalih velikih sila — Sovjetskog Saveza, Kine i Francuske. Taj okvir sačinjavali su Iran, Afganistan, Nepal, Sikkim, Butan i Sijam.

SPORNO PODRUČJE LADAK. Za razliku od oblasti NEFA, gdje je granica određivana ugovorima, u drugom najvećem i najvažnijem spornom području Ladak granična linija je samo običajna i tradicionalna. Površina je ove sporne zone svega oko 20 000 km². Ova beznačajna veličina u azijskim razmjerima, i u uvjetima izrazite anabuznosti, čisto ukazuje da njezino značenje treba tražiti u nekim drugim karakteristikama. Osim mogućnosti za umjetno izazivanje spora, Ladak jedini i objektivno ima izvanredno veliko značenje zbog svojih reljefnih karakteristika i geopolitičkog položaja. Između Kara-

16) Takve su ekspedicije imali uvijek kombinirani naučno istraživački vojni i diplomatsko-politički karakter.

17) Britanci su iskoristili teškoće Rusije s Japanom i zauzeli Lasu, tako da je Tibet (de facto) došao pod britanski protektorat, dok je dalaj-lama pobjegao u Ugu (Ulan-Bator).

koruma i Kuenluna, masiva koji se dižu iznad 8 000, odnosno 7 000 m visine, Ladak i njegov svjeveroistočni nastavak — visoravan Aksai Chin predstavlja ju u ovom prostoru jedinu nižu i za prijelaz povoljniju zonu na svega oko 4 000 m visine, koja južni Tibet, a time i južni dio prave Kine veže sa Sing-jangom, tj. najzapadnijim i najudaljenijim dijelom državnog teritorija.

Sporno područje čine danas istočni dio Ladaka i spomenuta visoravan Aksai Chin. Tradicionalna granica ostavlja Indiji teritorij sve do 80° istočne geografske dužine, ali se ona ovdje oslanja samo na jednu staru kartografsku zabludu koja je već dugo vremena otkrivena. Nekada se smatralo da Karakorum i Kuenlun čine jedinstveni planinski masiv — međutim radi se o dva posebna gorska lanca, od kojih je Kuenlun oduvijek pripadao Tibetu, barem po svom geografskom položaju ako ne i po širenju stvarne kineske vlasti, dok je Karakorum granični planinski lanac Kašmira, zbog čega se može smatrati kao dio Indije. Kao i u ostalim područjima planinskog okvira i Aksai Chin i Ladak etnički¹⁸⁾, kulturno i pogotovo po lamaističkoj religiji posve su slični Tibetu, a da se ne navode i ostale prirodne i ekonomsko-geografske karakteristike, naročito trgovačka povezanost, jasno, karavanskim putevima. Najbolje je to odraženo i u nazivu «Mali Tibet», kako se naziva prostor Ladaka.

Po svojim geografskim karakteristikama Ladak se ne razlikuje od ostalih dijelova planinskog okvira. Životni uvjeti određeni su prvenstveno velikom visinom¹⁹⁾ — kapital Leh leži na oko 3 500 m, visoravni Aksai Chin i Ladak su na 4 000 ili preko 4 000 m, a okolni planinski okvir čine masivi od preko 7 000 m. Životne uvjete bitno ograničava nedostatak vode, zbog čega je za oskudnu poljoprivredu²⁰⁾ potrebno napanje, a zbog ogoljetosti su grada i gorivo izvanredno rijetki i cijenjeni.

Vrlo dinamičan reljef, najveća, iako oazna, naseljenost, geopolitički velika osjetljivost i uopće relativno veća dinamika života karakteristični su osim u centralnom dijelu Nepala, upravo u ovom dijelu planinskog okvira. Zbog toga pojedini prijevoji, pristupačnije riječne doline i visoravni linija i danas naročito strateške i uopće životne značenje, s kojim se jedino može još mjeriti suvremeni sikkimski pravac ili nekadašnje značenje Khybera.

Međutim, strateške i saobraćajne potrebe Kine ograničile su njezine interese samo na jednu visoravan — Aksai Chin, jedan vrlo značajan prijevoj — sedlo Khitai na 5 341 m visine, dok drugi važan Karakorumski prijevoj nije ugrožen.

Ladak je geopolitički i strateški jedan od najvažnijih dijelova kontinentalne Azije — danas su ovdje ostvareni, iako ne direktni, kontakti SSSR-a, Kine, Indije i Pakistana, dok su i nerazumijevanja mnogobrojna — između Indije i Pakistana, i Kine, između Sovjetskog Saveza i Kine itd. Geopolitička osjetljivost Ladaka naročito je značajna za Indiju zbog postojanja zapravo dvaju teritorijalnih problema u tom prostoru. Ladak je dio Kašmira, tako da postojećem indijsko-kineskom speru treba dodati i indijsko-pakistanski sukob. Za razliku od Indije Pakistan je u nešto povoljnijoj situaciji budući da je 1963. god. regulirao s Kinom sva granična pitanja, odstupivši joj oko 4 000 km² kašmirskog teritorija. Situacija je ovdje osjetljiva još zbog jednog razloga — lamaisti Ladaka nerado priznaju svoju pripadnost bilo Pakistanu, Indiji ili Kini, budući da se u Pakistanu osjećaju ugroženi od muslimanske većine, u Indiji od socijalnih reformi, a u Kini i od ograničavanja teokratskih tendencija.

Ali gledano i historijski, situacija nije bila ni jasnija ni povoljnija, barem ne od XIX st., kada se velike sile počinju zanimati i za ovaj prostor. Posebno geopolitičko značenje ima Ladak budući da je slično kao Nepal,

18) Bhotija ili Bhoti je zajedničko ime za tibetske stočare i trgovce od Punijaba do Butana. Njihovi alpski pašnjaci su na znatnim visinama a često stočari u svojim kretanjima prelaze indijsko-tibetsku granicu.

19) Posljedica su vrlo niske temperature, tako da je za budiste Ladaka pakao, mjesto strahovite hladnoće. Niske temperature su i nekada otežavale ili onemogućavale vojne osvajачke pohode — 1532. god. zbog hladnoće i visinske bolesti propada u Ladaku jedna islamska bojna ekspedicija kašgarskog sultana.

20) Ječam uspijeva i na preko 4 000 m visine, čemu doprinosi i relativno niska geografska širina od oko 34 N.

Sikkim i Butan, i on bio tamponska zona, u ovom slučaju između Kašmira i Jummua, orijentiranih više prema indijskom subkontinentu, i prostoru Tibeta. Iako tamponskih karakteristika, ili upravo zbog njih, Ladak je sa svojim kapitolom Lehom (na oko 3500 m visine) bio relativno važan trgovački centar. Indijski, kineski, tibetski i afganistanski trgovci imali su svoja sjedišta u Lehu, odakle su Karavane snabdijevale vrlo velik ali i slabo naseljen prostor — žitom, gorivom i najneophodnijim industrijskim proizvodima koji su dolazili iz Indije. Međutim, kineskim zauzećem Tibeta i zatvaranjem granice trgovačke su veze prestale i značenje ovog čvorišnog položenog kontinentalnog prostora znatno je opalo.

Tek se u XIX st. velike sile interesiraju za ove udaljene planinske prostore. Kao i u slučaju Nepala, i ovdje nalazimo jedan od rijetkih primjera uspješnog prodora i stabilizacije vlasti iz niskih dijelova polukontinenta u planinski okvir. Sve do 1834. god. Ladak je bio dio Tibeta, a tada je osvojen od strane Sikha, što, međutim, u Lasi nije izazvalo nikakvu reakciju. To pokazuje da je i Ladak smatran za posebnu cjelinu odijeljenu od Tibeta. 1846. god. nakon poraza Sikha Britanci dolaze u posjed Kašmira, Jummua i Ladaka, a zatim iste godine prenose svoja prava na Gulab Singa — radža od Jummua. 1947. god. ovi su teritoriji pristupili današnjoj Indiji.

Granica između Tibeta i Ladaka nije posebno određivana, a kamoli demarkirana, tako da stalno povizanje u ugovorima na »dobro poznatu« i »običajnu priznatu granicu«, razumljivo, ne može unijeti mnogo jasnoće u granična pitanja. Indija se poziva na ugovor iz 1942. god. sklopljen između Sikha i Kine, u kojem se govori o već davno utvrđenoj i uspostavljenoj granici — ovu neodređenost, razumljivo, Kina danas može koristiti.

Značajno je da Indija u velikom dijelu Ladaka, a pogotovo u zoni Aksai Chin nije vršila ni u manovije doba nikakvu kontrolu, čak nije odmah niti otkrila da je Kina sagradila i jednu posve novu pravu cestu. Kompromisno rješenje, kojem je Indija sklona, moglo bi osigurati kineski civilni saobraćaj trasom spomenute ceste, što ne bi ugrožavala ovaj dio svijeta, a bili bi zadovoljeni i kineski interesi za povezivanje Južnog Tibeta s Tarimskom zavalom.

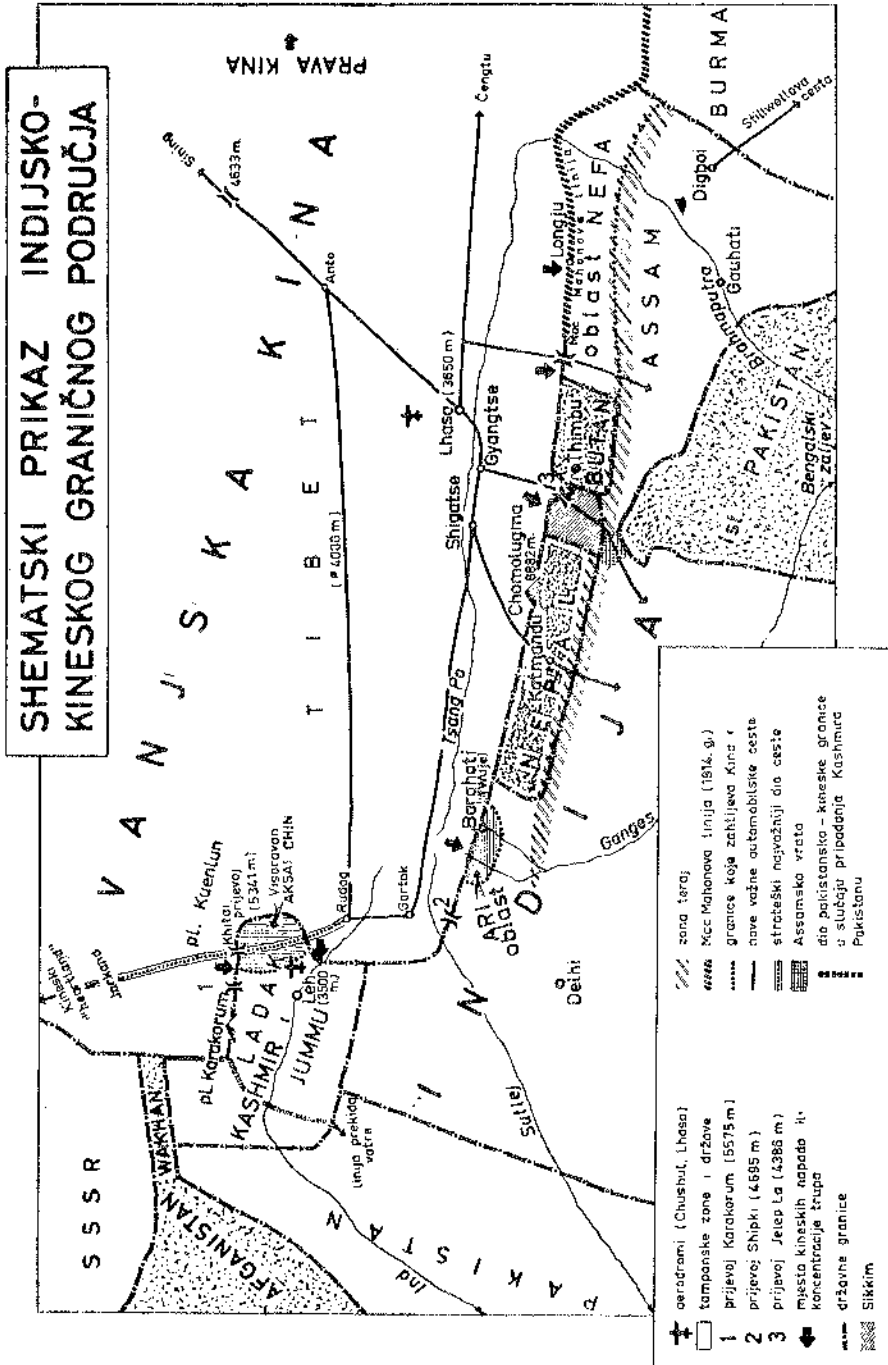
OBLAST ARI. Sporni teritorij u oblasti Ari je površinom najmanji i može se smatrati za Kinu kao sporedno ratno poprište. Granica se i ovdje poklapa s najvišim planinskim grebenom, ali ne respektira razvođe budući da Sutlej izvira u Tibetu. Značajno je da spor nije izbio oko prijevoja Šipki (4685 m), svakako najvažnijeg sedla u ovom dijelu granice, nego nešto više prema jugoistoku gdje šest prijevoja Indija smatra za granične tačke prema Tibetu. Ovi prijevoji su razvođa — međutim, to nije razlog zbog kojih Kina smatra da mogu biti ujedno i granica. Situacija je posebno nejasna zato jer su unatrag barem 100 godina izvjesna prava i kontrolu u Ari oblasti vršili i Britanija i Tibet, a stanovništvo je često prelazilo granicu i bez određene svijesti o postojanju međe između različitih država.

Ovaj dio granice nije nikada bio odveden ugovorima, zbog čega je važno utvrditi liniju stvarne kontrole. U XIX st. Britanci nisu mogli vojnički zauzeti ovaj prostor, ali su uspostavili političke veze s plemenskim vladarima. Međutim, Ari oblast je i dalje zadržala neke veze s Tibetom. Indijsko i kinesko stanovništvo razilazi se na osnovu teksta sporazuma iz 1954. god. Indija smatra da šest spomenutih klauzura leži na njezinoj teritoriji, što Kina odbija. Svakako su ovdje prilike najnejasnije, ali je značenje relativno malo jer su u pitanju neznatne ispravke.

PODRUČJE SIKKIM. U graničnoj zoni posebno značenje ima Sikkim zbog najlakše prohodnosti za Tibet. Granica prema Tibetu određena je ugovorom iz 1890. god. Kina priznaje status Sikkima kao britanskog protektorata u kojem Britanci imaju isključivu kontrolu unutrašnjih i vanjskih poslova. 1950. god. Indija i Sikkim sklapaju novi ugovor kojim ovaj dobiva autonomiju u unutrašnjim poslovima, dok vanjski odnosi ostaju i dalje u nadležnosti Indije. Kroz Sikkim se iz Tibeta može najlakše doprijeti u Indiju, Kina je prekinula trgovinu Sikkim — Tibet (sol, vuna od jake, odjeća, gorivo, hrana, industrijska roba) i izvršila koncentracije trupa na sjevernom i sjeveroistoč-

nom dijelu granice, preko kojeg vodi više prijevoja — ali među njima dva imaju najveće značenje (Natu prijevoj, preko 4 500 m, i Jelep prijevoj, 4 386 m).

ZAKLJUČAK. Kontrola granice u Himalajima svodi se zapravo na kontrolu određenih prijevoja. Ograničene veze i mala životna dinamika graničnog kraja mogli bi FK granicu definirati kao jednu od najmirnijih u svijetu ili barem takvu koja s bilo kojeg stanovišta može izazivati najmanji

interes. Jedini objektivni problem postoji u slučaju strateške ceste preko visoravni Aksai Chin, a niti njegovo rješenje ne mora biti teško.

Napetosti na IK granici dovele su nakon nekoliko godina i do oružanog sukoba, a problemi nisu ni danas riješeni. Prijetnja miru bila je neočekivana i nađasve opasna iako to objektivna vrijednost graničnih područja zaista ne zaslužuje. U osnovi spora leže drugi i daleko značajniji uzroci. Zbog toga samo poboljšanje indijsko-kineskih odnosa, a još više zajednička gledanja na svjetske probleme mogu riješiti granična pitanja ma koliko postojeća situacija u pograničnom kraju može izgledati složena. Iako su pitanja vrlo složena, njihovo rješenje manje ovisi o objektivnim karakteristikama granične zone, a više u općoj tendenciji u razvoju indijsko-kineskih političkih odnosa.

Literatura :

- J. W. Minghi: »Boundary studies in political geography« (»Annales of Association of American geographers«, vol 53, No 2, IX-1963).
- A. P. Rubin: »The Sino-indian border disputes« (»The international and comparative law Quarterly«, vol 9, part 1, London, 1—1960, pp. 96—125).
- O. Šuković: »Pitanje određivanja granice u indijsko-kineskom pograničnom sporu« — (»Međunarodni problemi«, No 1/1963, Bgd. str. 129—144).